

내가 이 지옥에서 데리고 나가 줄게요...

2009년 박찬욱 감독 신작

박쥐

Farkas György*

Vámpírok, zombik, szörnyek - a kelet-ázsiai filmekben

*Kurzusbeszámoló a Károli Gáspár Református Egyetem BTK.
Japán tanszékén tartott szabadon választható kurzusról*

Bevezetés

Az írásomban bemutatásra és értékelésre kerülő kurzus 2022. őszi félévében került megtartásra a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának Japán tanszéke által meghirdetett Keleti nyelvek és kultúrák BA szakon, mint szabadon választható kurzus.

A szabadon választható kurzusoknak megvan az az előnye, hogy nem kell egy-egy szigorúan megszerkesztett tantervhez igazodnia minden részletében. Jelen esetben a fókusz arra vonatkozott, hogy egyfelől a kelet-ázsiai filmekkel foglalkozzunk, mint feldolgozandó anyagokkal – elsősorban azért, mert ez az egyik kutatási területem. Másfelől természetesen, hogy ne csak annyiban merüljenek ki az alkalmak, hogy a szerintem figyelemreméltó filmekről beszélgetünk, vagy felhívom rá egyáltalán a hallgatók figyelmét, de próbáljuk ezeket egy konkrét szempontrendszer szerint mind az ázsiai, mind a számunkra jobban ismerős nyugati kulturális rendszeren belül elhelyezni, azokkal összefüggésbe hozni. Összességében úgy kapcsolódjunk a szak alapkonceptiójához, hogy az audiovizuális kulturális jelenségeket konkrét alkotásokon keresztül vizsgálva keressük a kapcsolódást a saját illetve globális kulturális folyamatokhoz, jelenségekhez.

Bár a szabadon választható tárgyaknak egyébként is nagy keletje van a hallgatók között, egy ilyen *clickbait* címmel biztosított a kurzus iránti maximális érdeklődés. Ez a csalogató cím – már amennyiben a címben említett lények csoportjai fokozott érdeklődést váltanak ki a hallgatók között – annyiban semmiképpen sem okozott csalódást a kurzust végig járók számára, hogy valóban a címben meghatározott csoportokkal foglalkozó filmekkel és ezekre a csoportokra vonatkozó egyéb tudásunkra, vagy megszerezhető ismeretekre koncentráltunk.

* Farkas György film- és vallástörténész, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara Japán tanszékének megbízott oktatója. Korábban a Pécsi Tudományegyetemen, a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán és a Pünkösdi Teológiai Főiskolán tartott különféle filmes kurzusokat. Jelenleg a Salzburgi Mozarteum Művészettudományi Doktori Iskolájának doktorjelöltje. Kutatási területei: kelet-ázsiai filmtörténet, japán filmtörténet, film és vallás. Doktori disszertációját Bódy Gábor munkásságából írja. Elérhetőség: gy02gy.farkas@gmail.com

A kurzus felépítése

A kurzus első alkalma a téma bemutatása, és a csábító cím után egy olyan féléves perspektíva felvázolása, amely maradásra ösztönzi a hallgatókat. Az egyetem rendje szerint a szorgalmi időszak első hetében még lehetőség van a felvett tárgyakat leadni, más tárgyakat felvenni. Így az első alkalom jellemzően a kurzus bemutatására, a féléves munka várható egységeinek vázolására szolgál. Illetve arra, hogy felkeltsem az érdeklődést a továbbiakhoz azon hallgatók esetében, akik még nem vettek részt korábban általam tartott kurzuson. Ehhez hasonlóan, a kurzus utolsó alkalma pedig egy összegzésre, visszajelzések adására jó alkalom, hogy ezáltal tovább fejleszthessem a következő félévekben az adott tárgyat. Tehát a kurzus témájának kifejtésére összesen 10 alkalom áll a rendelkezésemre, ezt kell elosztanom a meghatározott témakörökre méghozzá úgy, hogy ezeket jól reprezentáló filmalkotások legyenek az egyes alkalmak középpontjában. Mivel a KRE Keleti nyelvek és kultúrák alapszakon japán szakirány érhető el, így a kurzus tervezésénél is fő szempontként a japán filmtörténet és a japán kultúra jelent meg, de ezt mindig kiegészíti a kínai és a koreai. A filmek kiválasztásánál is arra törekedtem, hogy mindhárom nagy ázsiai kultúra megjelenjen, miközben a hangsúlyosabb természetesen a japán legyen. Az órákhoz kapcsolódó filmeket a hallgatóknak előre meg kellett nézniük, hogy az adott alkalmon közösen tudjuk azokat elemezni, értelmezni, felderíteni – bár erre a hallgatók előkészületeket is tehettek, hogy a megfejtendő részleteknek már otthon utánanézzenek.

Témakörök és filmek

Vámpírok

A kurzus bevezető alkalmát követő első nagyobb egységben a vámpír témát feldolgozó filmekkel foglalkoztunk. Ehhez átbeszéltük, hogy milyen alapvető tulajdonságokkal rendelkeznek a vámpírok - legalábbis az általunk ismert, illetve a nyugati filmkultúrán belül készített filmes anyagok alapján.

Nem csak összegyűjtöttük ezeket az attribútumokat és a zsáner sajátosságait, de próbáltunk - még mindig a nyugati daraboknál maradva - az egyes példák alapján változásokat, „fejlődési” irányokat megfogalmazni a zsáner darabjait időben is áttekintve, illetve válaszokat találni arra, hogy milyen változás milyen indíttatásból következhetett be.

Így felvértezve magunkat némi konkrétumokkal a vámpírokat illetően, már egészen más nézőponttal vágtunk neki az ázsiai példák elemzéséhez. Alapvetően minden témakörnél a kortárs filmes példákat néztük meg. Ezalól egyetlen eset jelentett kivételt, ezt jelzem is az adott fejezetben.

A vizsgálódásunk első eleme Park Chan-wook *Thirst* (*Bakjwi*) c. darabja volt.



A *Szomjúság* főszereplője egy dél-koreai katolikus pap, aki egy távoli misszió során megfertőződik egy végzetes betegséggel. A halálos betegségről lépésről-lépésre kiderül, hogy a vámpírokéhoz hasonló tüneteket okoz és következményekkel jár. A film körbejárja nem csak a másság kérdéskörét a vámpír tematika révén, de a vágy, erkölcs és az emberi létezés alapkérdéseit is felteszi. Érdekes sajátossága, ahogy kapcsolatot teremt a vámpír tematika vérivása, vérszomja és a kereszténység vér szimbolikája között.



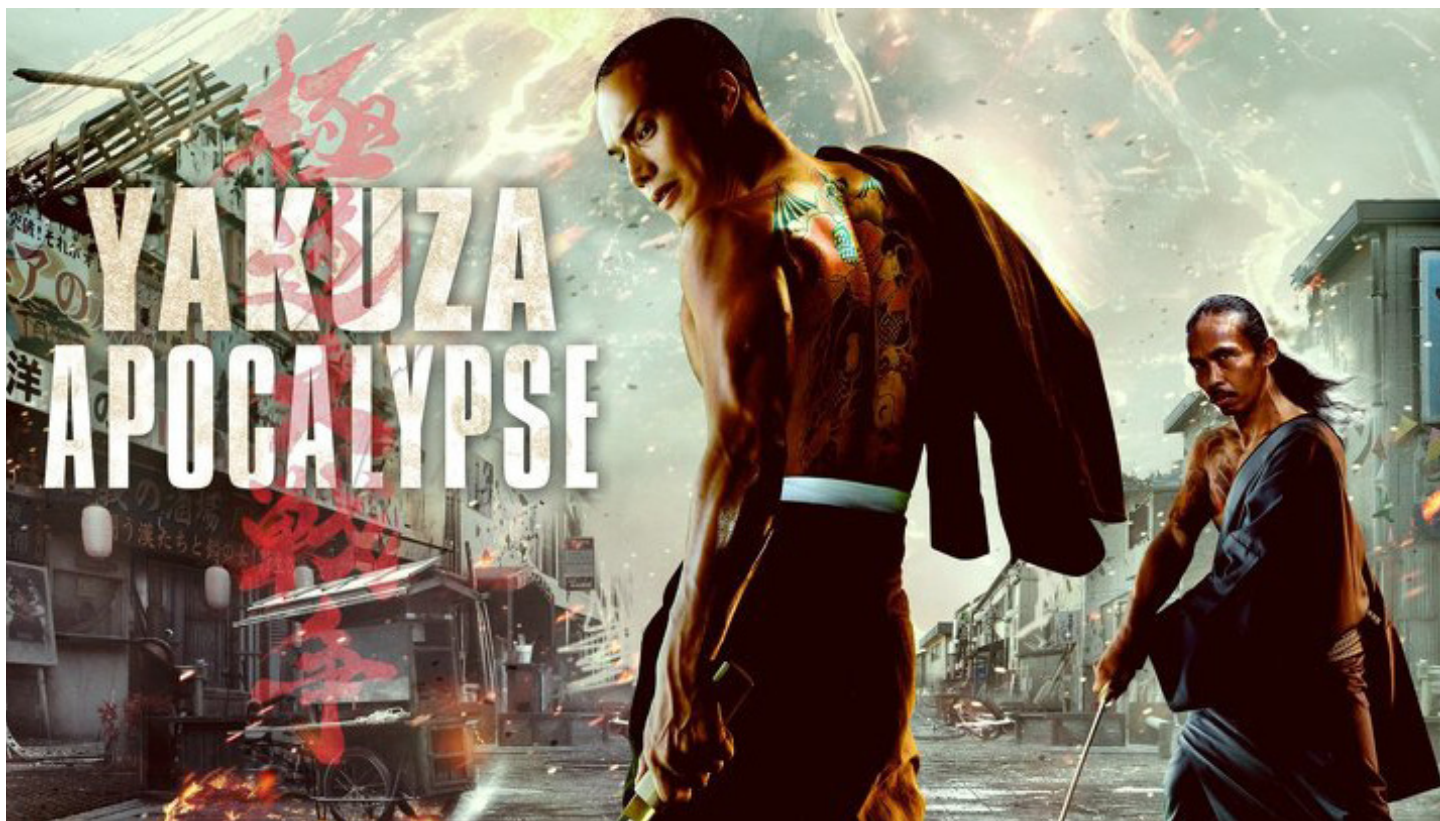
A következő fontos darab Shunji Iwai *Vampire* c. filmje, amelynek egyik fő sajátossága, hogy bár ázsiai filmként foglalkozunk vele, alapvetően nem ázsiai szereplőkkel és nem ázsiai környezetben játszódó történettel van dolgunk.



A Kanadában forgatott 2011-es film főszereplője egy egyetemi tanár, aki úgy próbál „vámpírként” vérhez jutni, hogy öngyilkosságot tervező embereknek kínálja segítségét az öngyilkosságuknál. A film egyik fontos sajátossága, hogy mindvégig nem tesz egyértelmű kijelentést sem a vámpírok létezéséről, sem a főszereplő vámpír mivoltáról. Mindeközben nem csak a zsáner sajátosságairól gondolkodik, de a létezés alapvető kérdéseit is taglalja.



A vámpír témakört két kifejezetten a műfajisággal (is) játszó alkotással zártuk. Az első Takashi Miike *Yakuza apocalypse (Gokudō Daisensō)* c. műfaji kavaládja volt.



Miike filmje eleinte egy egyszerű yakuza filmnek látszik, majd fordulópontként tudjuk meg, hogy a yakuza főnök valójában vámpír, s mikor ellenségei sarokba szorítják, kedvenc beosztottját választja ki utódának. A vámpírság átadását követően indul be az igazi káosz a filmen belül. Felsorakoztatva nem csak a vámpír - később zombi - tematikát, de kiegészítve ezt a japán mitológiai szereplőkkel (pl. kappa), illetve műfaji sokszínűség tekintetében is túllép az egyszerűségen azzal, hogy a yakuza, vámpír, sci-fi műfaj jellemzőit vegyítve ér el egy olyan szintet, ami utánozhatatlan.



Végül pedig nem mehettünk el szó nélkül Shion Sono 2017-es mozifilmje és streaming sorozata a *Tokyo Vampire Hotel* (*Tokyo vanpaia hoteru*) mellett.



A sztori fő vonulatában egy olyan szimbiotikus jövőképet vázol fel a film, amelyben a vámpírok és a közönséges halandó emberek a címbeli hotelben úgy élnek együtt, hogy a halandók biztosítják a vámpírok számára szükséges vért, illetve a szaporodásuk által a következő generációkat ugyanebből a célból, míg a vámpírok a világégés, apokalipszis bekövetkezése után számukra a biztonságot és életbenmaradást. A sorozat ezzel együtt él a lehetőséggel, hogy a történetet több szálon is kibontsa, így érdekes részlet az Erdélyben zajló történet szál, ami néhány szereplő előéletét is felfedi. Mindazonáltal a rendező koncepciója nem csak önmagában érdekes, de a részletek feltárását követően is.



Zombik

A következő egységben a zombikkal foglalkoztunk. Itt a kérdések között olyan fontos szempontok kerültek elő, mint a zombik haladási sebessége, ami a klasszikus nyugati zombi filmekben alapvetően korlátozott, míg az újabb számítógépes játékokban, vagy az itt említésre került ázsiai filmekben is már nincs meg a zombiknak ez a hátránya sem. Vagy annak kérdése, hogy mennyiben különböztethető meg, választható szét a zombi karaktere az egyszerűen reanimált halott figurájától - ez utóbbi számos ázsiai kultúrkörben megjelenő típus.

Az első film, ami terítékre került, Yeon Sang-ho 2016-ban készített *Train to Busan (Busanhaeng)* című több tucat díjat is nyert alkotása, amely bár műfajiságát tekintve elég szépen a keretek között marad, egyfelől a zombi tematikát némileg megreformáló részletei, másfelől pedig a pengeéles (koreai) társadalomkritikája miatt érhetett el zajos sikereket.



Egészen más oldalról közelíti meg - vagy inkább használja fel - a zombi karaktert és zsánert SABU (alias Hiroyuki Tanaka) a 2013-as *Miss Zombie* című filmjében.



A fekete-fehérben forgatott film egy társadalmi dráma kibontásához használja fel a zombi tematika lehetőségeit és ezzel egészen sajátos módon világít rá egy kisebb közösségen, illetve egy családon belül az egyén felelősségére és a másikhöz, mássághoz való viszonyulás visszásságaira.



Így a lassan építkező és számos esetben minimalista eszközökkel dolgozó film teljes mértékben szimbolikus elemmé alakítja át a főszereplő zombi állapotát, amelynek értelme fokozatosan bomlik ki a néző előtt, hogy az utolsó néhány felgyorsuló jelenetben tudja teljes értelmében megmutatni azt, miért is használja fel a drámai történetalkításhoz ezt a műfaji lehetőséget. Természetesen a film igazi zombi rajongóknak egyáltalán nem ajánlott pontosan ezért, mivel a zombi tematikát teljesen átalakítva használja saját céljaira.

Végül a zombi tematikát egy vígjátékkal zártuk, a 2005-ben készült Tokyo Zombie-val, amelyet Sakichi Sato rendezett.



A zombi járvány kitörésének oka itt tulajdonképpen a környezetszennyezés számlájára írható, bár ebben is és a film egészére is jellemző a fekete humor. A járvány a fekete Fujitól indul - ez egy alternatív Fuji hegy, amelynek vulkanikus fekete földjébe az emberek elásnak mindenféle szemetet, amiktől így a legegyszerűbb megszabadulni, ahogy a nem kívánatos személyek is itt lelik végső(?) nyughelyüket. Helyes a kérdőjel, hiszen a kidobott szemet-hegyek és az elföldelt hullák között létrejövő valamiféle biokémiai kapcsolat eredményeképpen lesznek a hullákból zombik.



A film első fele alapvetően ezt a képletet bontja ki, illetve a két főszereplő relációját. Egy rövid átvezető animációt követően már több évvel a zombi járvány kitörése után járunk, amikor a gazdagok szórakoztatására zombikkal való aréna küzdelmeket szerveznek. Itt találkozik ismét a két főszereplő és kerül lezárásra a történet, legalábbis a film feliratai szerint csupán egyelőre.

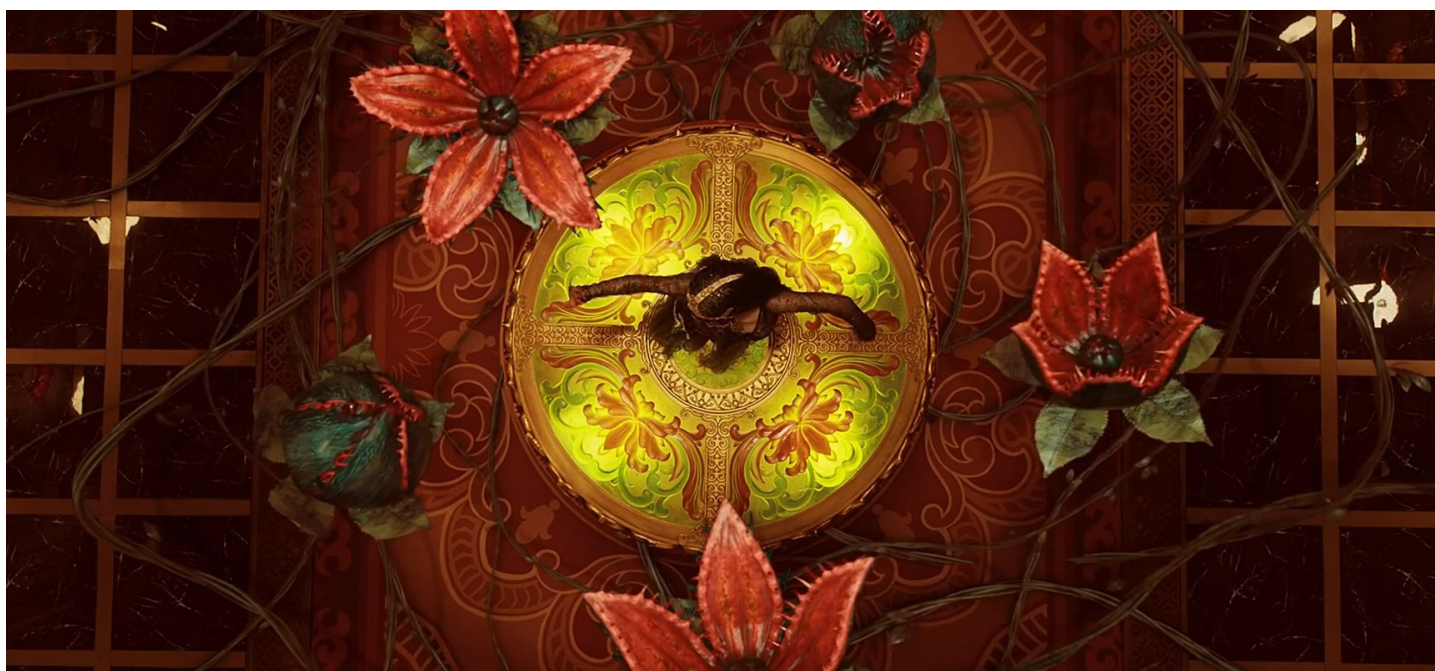
Szörnyek

A kurzus harmadik nagy egysége a szörnyekkel foglalkozott, amelyben elősoronban olyan kitalált lényekről szóló filmeket vettünk szemügyre, amelyek szörny tematikája a választott ázsiai kultúrákhoz kapcsolódik, vagy éppen az adott kultúra mitológiájából ismert.

Ezek közül az első Takashi Miike 2021-ben bemutatott *The great yokai war: Guardians (Yokai Daisenso Gadianzu)* fantasy filmje, amely igazán látványosan vonultatja fel a japán mitológiai képzeletben található lényeket. Bár japánsága révén ezeknek a lényeknek semmiféle bemutatása, ismertetése nem található meg a filmben, számunkra leginkább az egyes karakterek eredetének kinyomozása volt fontos tevékenység a film kapcsán.



Ehhez hasonló alkotásként került elénk egy 2020-as kínai fantasy, a *The Book of Mythical Beasts* (*Mín jian qi yi zhi*), amelyet Zhang Tao rendezett. A film - ahogy az előző japán film is - inkább felsorakoztatja a kínai mitológiai lényeket, amelyeket a sztori szerint bárki levadászhat és minden egyes begyűjtött szörnyért fizetséget kap a kormánytól, hogy végre szabadon és félelem nélkül járhassanak az emberek. Bár a film próbál erre a koncepcióra egy fogyasztható történetet építeni, nyugati szemmel sokkal kevésbé követhető és értelmezhető, mint japán társa.

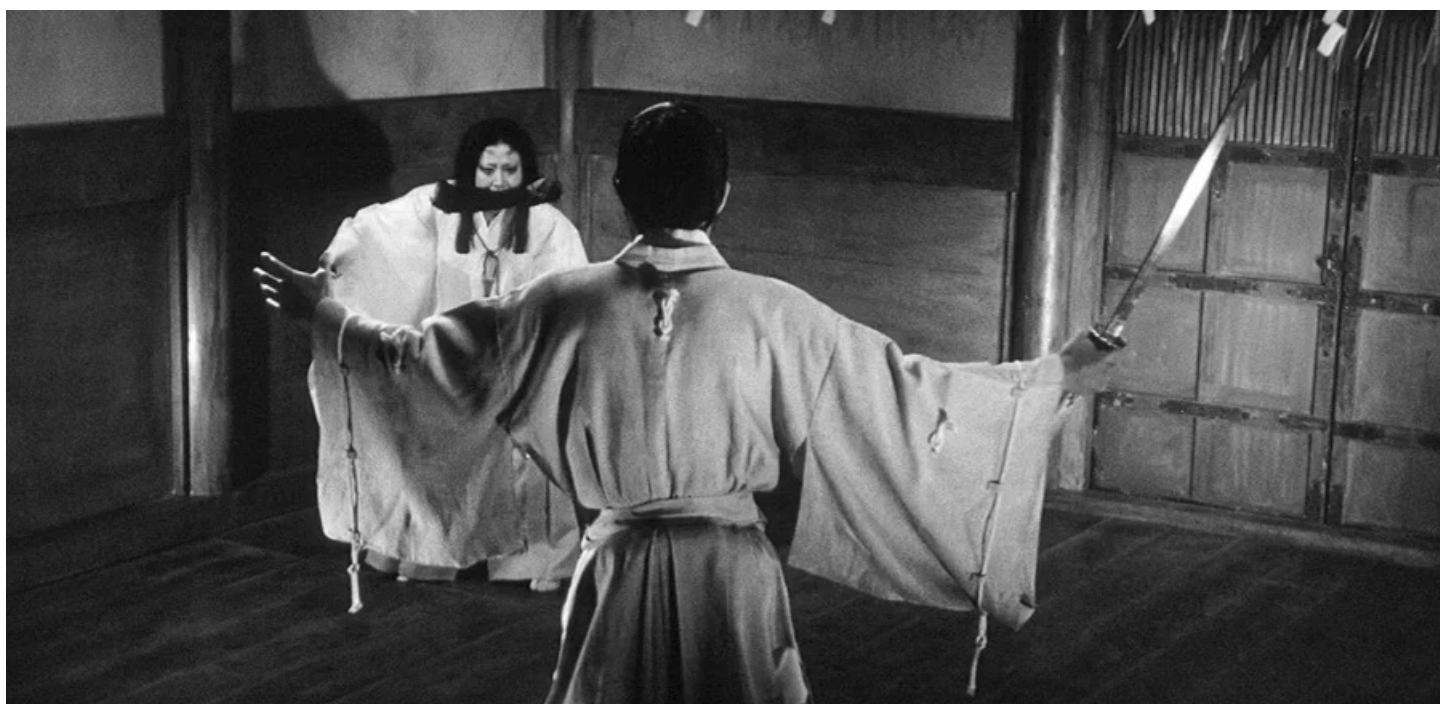


A szörnyek témakörében két olyan egységgel is foglalkoztunk, amelyek a japán filmtörténet műfaji sajátosságaira is rávilágítottak. Az egyik ilyen a kaiju filmek. A *kaiju* (vagyis fura szörnyek) filmek, a *tokusatsu* (vagyis különleges effektek) filmek csoportjába tartozik. A *tokusatsu* filmek már az 1930-as években megjelentek. Ennek leágazásaként indult az 1950-es években Ishiro Honda rendezésében a *kaiju* szubzsáner-teremtő *Gojira /Godzilla/* (1954).

Ebben az egységben az 1954-es Godzillát követő kaiju filmek japán fejlődéstörténetét próbáltuk valamelyest áttekinteni. Ennek során a félévszázados időintervallumból válogattunk néhány leginkább jellemző, vagy különleges darabot.



Végül a japán horror műfajának egy sajátos alműfajával, a szellem macska (*bake neko mono*) másnéven szörny macska (*kaibyō eiga*) filmekkel foglalkoztunk röviden. Itt a műfaj két nagyon különböző darabját vetettük elemzés alá. Az első az 1958-as *Mansion of the Ghost Cat* (*Borei kaibyō yashiki*) Nobuo Nakagawa rendezésében, míg a másik Shindo Kaneto *A black cat in a bamboo grove* (*Yabu no Naka no Kuroneko*) című 1968-as alkotása.

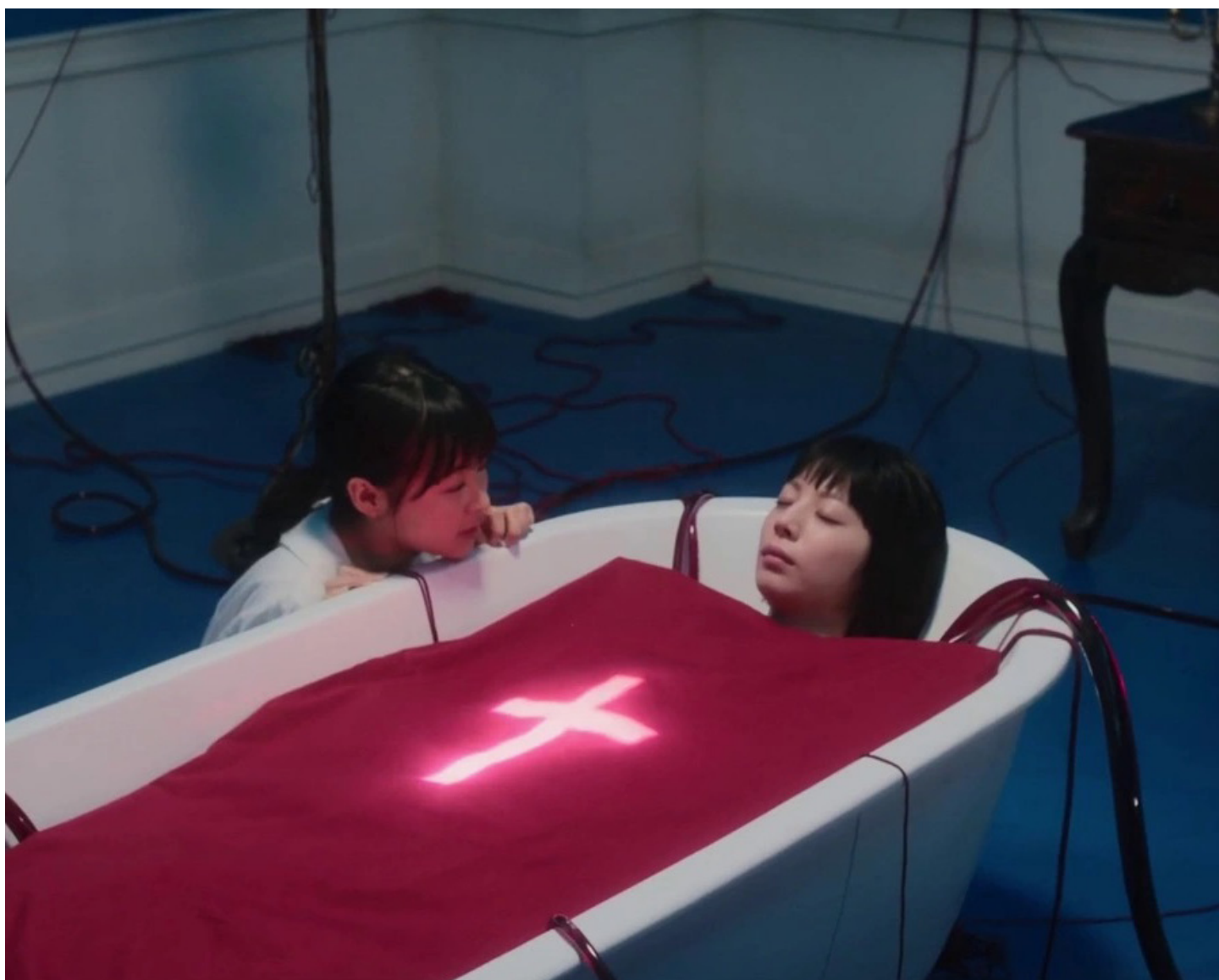


Konklúzió

A kurzus során a címben is szereplő három entitás körül forgott a diskurzusunk és ezen lények kapcsán néztünk filmeket és beszélgettünk, értelmezni próbálva a látottakat a saját kulturális „determináltságunk” szerint, de nyitottan a másik kultúra sajátosságaira.

A tapasztalatok azt bizonyították, hogy a hallgatók jól fogadták ezt a megközelítést, és a sokszor elég sajátos mozgóképi anyagokból kiindulva tartalmas és eredményes beszélgetések, elemzések alakultak ki az egyes alkalmon.

A témákhoz és a filmekhez kapcsolódó szakirodalmi szövegek csak ajánlott kategóriában szerepeltek ezen a kurzuson, de egy következő sorozatnál érdemes lenne majd úgy módosítani ezen, hogy akár a témakörök szűkítése mellett legyen lehetőség a szövegekkel is foglalkozni, illetve egy témakört több filmen keresztül részletesebben is megvizsgálni.



Felhasznált és ajánlott filmek

Vámpírok

Park Chan-wook: Thirst (Bakjwi) - 2009

Shunji Iwai: Vampire - 2011

Takashi Miike: Yakuza Apocalypse (Gokudo daisenso) - 2015

Shion Sono: Tokyo vampire hotel (Tokyo Vanpaia Hoteru) - 2017

Zombik

Yeon Sang-ho: Train to Busan (Busanhaeng) - 2016

Yeon Sang-ho: Peninsula (Busanhaeng 2: Bando) - 2020

SABU: Miss Zombie - 2013

Sakichi Sato: Tokyo Zombie - 2005

Szörnyek

Takashi Miike: The Great yokai war (Yokai daisenso) - 2005

Takashi Miike: The Great yokai war: Guardians (Yokai Daisenso Gadianzu) - 2021

Zhang Tao: *The Book of Mythical Beasts (Mín jian qi yi zhi)* - 2020

Ishiro Honda: Godzilla (Gojira) - 1954

Ishiro Honda: Rodan (Sora no daikaiju Radon) - 1956

Ishiro Honda: King Kong vs. Godzilla - 1963

Ishiro Honda: Ghidorah the three-headed monster (San daikaiju: Chikyu saidai no kessen) - 1964

Ishiro Honda: Mothra vs. Godzilla (Mosura tai Gojira) - 1964

Ishiro Honda: Invasion of Astro-monster (Kaiju daisenso) - 1965

Jun Fukuda: Ebirah, Horror of the Deep (Gojira, Ebira, Mosura: Nankai no daiketto) - 1966

Jun Fukuda: Son of Godzilla (Kaijuto no kessen: Gojira no musuko) - 1967

Ishiro Honda: Destroy all monsters (Kaiju soshingeki) - 1968

Ishiro Honda (Jun Fukuda): All monsters attack (Gojira-Minira-Gabara: Oru kaiju daishingeki) - 1969

Yoshimitsu Banno (Ishiro Honda): Godzilla vs. Hedorah (Gojira tai Hedora) - 1971

Jun Fukuda: Godzilla vs. Gigan (Chikyu kogeki meirei: Gojira tai Gaigan) - 1972

Jun Fukuda: Godzilla vs. Megalon (Gojira tai Megaro) - 1973

Jun Fukuda: Godzilla vs. Mechagodzilla (Gojira tai Mekagojira) - 1974

Ishiro Honda: Terror of Mechagodzilla (Mekagojira no gyakushu) - 1975

Koji Hashimoto: Godzilla - 1985

Kazuki Omori: Godzilla vs. Biollante (Gojira tai Biorante) - 1989

Kazuki Omori: Godzilla vs. King Ghidorah (Gojira tai Kingu Gidorah) - 1991

Takao Okawara: Godzilla and Mothra: The Battle of Earth (Gojira tai Mosura) - 1992

Takao Okawara: Godzilla vs. Mechagodzilla (Gojira tai Mekagojira) - 1993

Kensho Yamashita: Godzilla vs. SpaceGodzilla (Gojira tai Supesugojira) - 1994

Takao Okawara: Godzilla vs. Destroyer (Gojira tai Desutoroia) - 1995

Takao Okawara: Godzilla 2000 (Gojira ni-sen mireniamu) - 1999

Masaaki Tezuka - Ishiro Honda: Godzilla vs. Megaguirus (Gojira tai Megagirasu: Ji shometsu sakusen) - 2000

Shushuke Kaneko: Godzilla, Mothra and King Ghidorah: Giant Monsters All-Out Attack (Gojira, Mosura, Kingu Gidora: Daikaiju sokogeki) - 2001

Masaaki Tezuka: Godzilla against Mechagodzilla (Gojira X Mekagojira) - 2002

Masaaki Tezuka: Godzilla: Tokyo S.O.S. (Gojira tai Mosura tai Mekagojira: Tokyo S.O.S.) - 2003

Ryuhei Kitamura: Godzilla: Final Wars (Gojira: Fainaru uozu) - 2004

Nobuo Nakagawa: Mansion of the Ghost Cat (Borei kaibyō yashiki) - 1958

Shindo Kaneto: A black cat in a bamboo grove (Yabu no Naka no Kuroneko) - 1968

Ajánlott irodalom

- Michael Ashkenazi, *Handbook of Japanese Mythology*, ABC Clio, Oxford, England, 2003.
- Lihui Yang – Deming An – Jessica Anderson Turner, *Handbook of Chinese Mythology*, ABC Clio, Oxford, England, 2005.
- Introduction to the Chinese culture*, eds., Guobin Xu – Yanhui Chen – Lianhua Xu, Palgrave MacMillan, 2018.
- Pae-Gang Hwang, *Korean myths and folk legends*, Jain Publishing, Fremont, California, 2006.
- Jason Barr, *The Kaiju Film – A Critical study of cinema's biggest monster*, McFarland, 2016.
- David McNally, *Monsters of the Market – Zombies, Vampires and Global Capitalism*, Brill, Leiden-Boston, 2011.
- Dr. Bob Curran, *Vampires – A field guide to the creatures that stalk the night*, New Page Books, Franklin lakes, NJ, 2005.
- Michael Dylan Foster, *Pandemonium and Parade – Japanese monsters and the culture of Yokai*, University of California Press, 2009.
- Michael Dylan Foster, *The Book of Yokai – Mysterious creatures of Japanese Folklore*, University of California Press, 2015.
- Paul Barber, *Vampires, Burial, and Death – folklore and reality*, Yale University Press, New Haven and London, 1988.
- Transnational and Postcolonial Vampires – Dark blood*, ed., Tabish Khair – Johan Höglund, Palgrave-MacMillan, 2013.
- J. Gordon Melton, *The Vampire book – the encyclopedia of the undead*, Visible Ink Press, 2011.
- Draculas, Vampires, and othet undead forms – Essays on Gender, Race and Culture*, eds., John Edgar Browning – Caroline Joan Picart, The Scarecrow Press, Plymouth, UK, 2009.
- Matthew Beresford, *From Demons to Dracula – The Creation of the Modern Vampire Myth*, Reaktion Books, London, 2008.
- Matthew Bunson, *The Vampire encyclopedia*, Gramercy Books, New York, 1993.
- Encyclopedia of the Vampire*, ed. S.T. Joshi, Greenwood, Oxford, England, 2011.
- Sean Rhoads – Brooke McCorkle, *Japan's Green Monsters – Enviromental comment in Kaiju Cinema*, MacFarland & Company, North Carolina, 2018.
- Stacey Abbott, *Celluloid vampires – Life after death in the modern world*, University of Texas Press, Austin, 2007.

